

Historienes makt

Det som gjør vår art unik, er vår evne til å fortelle historier. En intelligent ape kan benytte redskaper, men de andre apene har ikke evnen til å bygge videre på det vår første eksempelape har laget, de kan ikke fortelle historien rundt redskapet. Menneskene derimot, har evnen til å bygge på hverandres kunnskaper og teknologier. Fra de første menneskene laget sine første enkle redskaper, har vi bygget på hverandre, lært av våre forgjengere. Vi har akkumulert en historie.

Denne historien er med på å definere hvem vi er og selv oppfatter vi er, både på individ- og samfunnsnivå. Siden det er mulig å fortelle den samme historien på flere ulike måter, kan vår oppfatning av den formes av ideologier eller andre tankemåter. Historien om våre forfedre kan virke både undertrykkende og frigjørende for dagens mennesker, avhengig av hva man velger å legge vekt på. Dette får også innvirkning på hvordan man ser på sin gruppes framtid, og er dermed med på å forme også den. Jeg vil utforske hvordan ulike framstillinger av historien påvirker fremtiden, for den enkelte og samfunnet.

Vi begynner med å se tilbake i historien, på hvordan fordums mennesker oppfattet sin egen historie. En av antikkens mest kjente historikere (i mangel av et bedre begrep) var Homer. På 700-tallet før vår tidsregning skrev han ned historien om Odyssevs' reise hjem fra Trojanerkrigen, til sin øy Itaka i det Ioniske hav. Grunnpremisset kan være ekte nok: dagens historikere tror at en krig fant sted i Troja noen hundre år før Homers tid, og mange måtte nødvendigvis reise lange distanser hjem etter avsluttet krigføring. Det kan godt tenkes at Homer selv så på sine nedtegnelser som historie, selv om vi i dag vil kategorisere det som skjønnlitteratur. Helten Odyssevs traff kykloper og sirener, og var under guders tidvise beskyttelse, og tidvise vrede. I en virkelighet der slike vesener var en selvfølgelig del av livet, er det ikke sikkert det ble oppfattet som uhistorisk å ta dem med. Jeg synes det blir galt å kategorisere dette som «feil», beskrivelsene reflekterer antikkens syn på fortiden og samtiden. Synet var riktignok mindre forankra i faktiske begivenheter. Vi kan bruke Homer som en representant for historiesynet før opplysningstiden. Dette var altså gjerne preget av oppdiktning, og et heller løst forhold til de faktiske hendelser.

Men i løpet av det 1700-tallet (denne gang etter vår tidsregning), skjedde et skifte bort fra denne typen historieskrivning. Opplysningstidas ideal var nettopp å kaste et mer objektivt lys over sakene. Man ville avdekke hvordan verden faktisk var og hadde vært. Edward Gibbons (1737-94). Begynte å skille mellom primær- og sekundærkilder, altså om kildene kommer rett

Bronsemedalje NM hifi 2025 Leo Sellevold, Oslo katedralskole

fra den aktuelle hendelsen, eller bygger på tidligere kilder. Slik håpet han å få et mer objektivt blikk på fortiden, slik som i verket *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (Moum et. al., 2024, s. 122). Nå ble altså idealet å si mest mulig om hvordan verden egentlig hadde vært, slik faget også behandles i dag. Som jeg skriver over er historien viktig for hvordan vi oppfatter oss selv, forsvinner dette aspektet når vi skal fremstille fortiden objektivt? Nei, mener jeg. Selv om Gibbon ville finne ut av hvordan tilstanden var i Romerriket utover 400-tallet, legger han utvilsomt noe av sin egen tid inn i beretningen. La oss for eksempel tenke på kvinnesyn. På 1700-tallet tok man det for gitt at kvinner var underlegne menn, og dette gjenspeiles i hvordan man forsto historien. Hvis det skulle vise seg at kvinner hadde en mer fremtredende rolle i det romerske samfunnet i tiden Gibbon studerte, vil jeg holde det for svært sannsynlig at Gibbon ville tolket kildene utfra sitt eget referansepunkt, der kvinnene er mindre viktig, og derfor potensielt oversett noe essensielt om hvordan forholdene faktisk var.

Dette er det vi kaller den hermeneutiske metode. Når Gibbon, og alle andre moderne historikere, prøver å forstå historien, gjør de det utfra en forutinntatt forståelse av verden. Vi har et inntrykk, en forforståelse av sakenes sammenheng, så når vi studerer kildematerialet får vi enten forsterket inntrykket, eller vi får ny kunnskap som gjør at vi må justere forståelsen. Dette kaller vi den hermeneutiske sirkel. Prosessen gjentar seg på ny og på ny, og bringer oss forhåpentligvis nærmere en reel sannhet. (ibid. s. 124) Tankegangen har mye til felles med Hegels dialektikk, som ser historien som en prosess der hver tanke (tese) alltid vil motstrides av en antitese, før de to forståelsene vakkert kan forenes i en syntese. Forskjellen mellom hermeneutikken og dialektikken ligger i at den førstnevnte ikke krever en motsetning for å oppnå en bedre forståelse, ofte vil man få bekreftet det man først antok, etter å ha studert de nye kildene.

Hvordan påvirker da dette måten vi forstår oss selv i forhold til historien? Som jeg skrev innledningsvis, er vi mennesker historieskapte. Vi oppfatter oss selv som resultatet av de før oss. Dette gjør oss sårbare. Vi bygger vår identitet på noe som er helt utenfor oss selv. Derfor må vi altså skape vår egen forståelse av fortiden, da er vi selv med på å forme også hvordan vi ser på oss selv i dag. Hvilke idealer vil vi leve etter? Et folk som har vært undertrykt vil muligens oppfatte sin kultur som laverestående enn undertrykkernes, et nytt perspektiv kan hjelpe dem å forstå hvordan deres historie er like verdifull som andres, og slik få et nytt syn på hvordan fremtiden bør være.

Bronsemedalje NM hifi 2025 Leo Sellevold, Oslo katedralskole

I 1961 skrev Frantz Fanon boken *Jorden fordømt*. På dette tidspunktet er Europas hegemoni i ferd med å slippe taket på verden. De tidligere koloniene blir selvstendige nasjoner. Det Fanon frykter er at disse nasjonene skal skapes i sine europeiske eks-undertrykkes bilde. Fanon frykter denne utviklingen fordi han ser at den europeiske tankegangen er den som har gjort samfunnet «splittet og lagdelt» (Fanon, 1961). Frem til dette tidspunktet har Europas kolonihistorie, i hvert fall til dels, blitt sett på som en frigjøring fra en laverestående levemåte. Det har vært «den hvite manns byrde» å kristne, modernisere og dermed «forbedre» resten av verden. Ved å sette den europeiske kolonihistorien i et nytt lys, som en undertrykkende historie, presenterer Fanon ikke bare en annen fortid for eks-koloniene, men også en annen fremtid. Ved å tegne opp kolonihistorien som en undertrykkende heller enn en frigjørende fortelling, muliggjør han endring. «Altså, kamerater, la oss ikke gjøre Europa den ufortjente ære å grunnlegge stater, intuisjoner, og samfunn etter mønster av deres egne» (ibid.) skriver han. Dermed ansvarliggjør han den tredje verden, han gir dem sin egen fremtid i gave.

Dessverre ble det nok ikke akkurat slik Fanon håpet. La oss se på litt på utviklingen i de afrikanske statene. I dag er nær sagt samtlige offisielt sett demokratier, men korrupte ledere og statskupp er likevel fremtredende trekk i politikken flere steder. De fleste afrikanske landene har en markedsøkonomi, etter europeisk modell. Den tredje verden har altså prøvd å kopiere Europa, men, nettopp som Fanon forutså ble det bare litt dårlige kopier. Hadde Afrika godtatt hans syn på deres historie, og «skiftet ham» (ibid.) bort fra den europeiske undertrykkelse, ville det da ha sett bedre ut? I vår tid er det store bevegelser både i Afrika og andre deler av verden som tar opp Fanons tankegang, og på nytt prøver å stige ut av det Vestlige hegemoniet. I vår tid er klimakampen et særlig tydelig eksempel på det. Det er den vestlige levemåten som har ført til at klimaet forverres og naturen forsvinner, den tredje verden prøver å få Vesten til å ta ansvar for det, slik at de kan leve som de selv vil. Ikke urimelig, synes nå jeg.

Vi har altså sett hvordan ny kunnskap, eller et nytt syn på eksisterende kunnskap, i hvert fall ideelt sett, kan virke frigjørende. Denne effekten er det Sannhets- og forsoningskommisjonen har tatt sikte på. Kommisjonen gransket fra 2018, frem til sluttrapporten i 2023, urett ovenfor samer, kvener og norskfinner, under fornorskningspolitikken på 1900-tallet. De trakk frem historier om undertrykking. Som vi vet fikk mange ikke lov til å snakke samisk, og ble internert på norske skoler. Slik forsvant mye av den samiske kulturen, assimilert inn i den norske. Den undertrykkinga som så mange har opplevd, er ikke over bare fordi den ikke lenger er statens politikk. «Det var min generasjon som mistet det» forteller Lill Tove

Bronsemedalje NM hifi 2025 Leo Sellevold, Oslo katedralskole

Fredriksen om det samiske språket. Selv om det var hennes mor som ble fornorsket på internatskole, var det generasjonen under som mistet språket sitt. Her er også synet på historien viktig. Hvis man ser på fornorskningen som en fullstendig avsluttet epoke, risikerer man å miste en viktig del av kulturarven. Dette gjelder både for individer som ikke lærer samisk språk, og for hele kulturen som glemmer skikker og levemåter. Med det oppklarte synet på saken som Sannhets- og forsoningskommisjonen har kommet med, finnes det en oversikt over det som har gått tapt, slik at man også kan finne tilbake til noe av det. Det kan muligens stake ut en litt ny kurs for barn og barnebarn av fornorskede samer, fordi det legitimerer den samiske arven deres. Kan det bli en hermeneutisk prosess av det hele? Vi har hatt et bilde av fornorskningen og den samiske kulturen, forsoningskommisjonen kommer med nye kilder, enkelthistorier. På mange felter kompletterer det de har funnet det vi allerede vet, og fører til et mer helhetlig syn, men på en del områder viser enkelthistoriene nye sider av saken, antiteser, som gjør at vi må justere forforståelsen vår. For eksempel dette at fornorskingen er et overstått stadium: det nye perspektivet gjør at den innstillingen som jeg satt med, nå må justeres, hvilket igjen muliggjør en annen fremtid, litt på samme måte som Frantz Fanons oppfordring til den tredje verden.

Det alle disse eksemplene, fra Homer til Gibbon til Fanon til Sannhets- og forsoningskommisjonen, viser, er at det er umulig å lage én sann fremstilling av historien. Vi former vårt syn på verden ut fra høyst subjektive oppfatninger, og ut fra det vi har blitt fortalt. I «Om sannhet og løyn i en utenom-moralsk forstand» (1873), argumenterer Friedrich Nietzsche for sitt syn på sannheter, eller fraværet av sådanne: «Sannheten er illusjoner man har glemt er det, de er utbrukte metaforer [...]» leser jeg. Nietzsche mener at vi må forkaste sannhetene, fordi de er altfor upresise. Alle ting i verden er fullstendig unike, derfor kan ikke ord beskrive dem. Når jeg ser på hånda mi og tenker «det er en hånd», reduserer jeg den fantastiske tingen nettopp min hånd er. Dens egenskaper og kvaliteter er for mange og for enorme til å kunne karakterisere med noen få ord. Dette synet kommer på kollisjonskurs med mine tidligere utsagn. Jeg har skrevet om hvordan menneskenes evne til historiefortelling er det som definerer oss – her er Nietzsche enig – «Alt som adskiller mennesket fra dyret, avhenger av denne evne til å la de anskuelige metaforene fordunste til et skjema». Han trekker helt andre slutninger fra denne tanken enn meg. Nietzsche er ikke så entusiastisk for konseptet historier. Logikken kan videreføres fra hånd-eksempelet. Man reduserer noe så voldsomt og enorm som fortiden, til noen tegn på et papir. For Nietzsche er dette et overgrep mot virkeligheten, men kan vi ikke heller se det som noe positivt? Vi mennesker har muligheten til

Bronsemedalje NM hifi 2025 Leo Sellevold, Oslo katedralskole

å ta noe som er så komplekst som virkeligheten, og gjøre det håndfast, slik at vi kan forholde oss til den, og lære av feilene de før oss har begått. Det jeg tror vi kan ta med oss fra Nietzsche er nettopp dette at vi ikke må ta de presenterte sannhetene for gitt. Gibbons historie om Romerriket er ikke den eneste mulige. Vi må altså selv gå inn i primærkildene, og selv tegne opp nye historier.

Noe av det Nietzsche kritiserer er at vi alle benytter de samme sannhetene, vi «lyver flokkvis». Det er nødvendig for at vi skal ha et noenlunde velfungerende samfunn at vi har en felles rammeforståelse av verden. Vi er avhengige av språk, og felles historier, for å kunne forstå vår egen tid og forme fremtiden. Men dette pågår i en veldig stor grad, og ofte på veldig mangelfullt grunnlag. Kristendommen er et godt eksempel. Her har noen sannheter, som kun er oppdiktete, fått en enorm makt over et enormt antall mennesker. I nærmere 2000 år har kriger, undertrykkelse og annet blitt forsvart med at det står i bibelen. Her har evnen til å lyve flokkvis vist seg farlig. Vi har erstattet kristendommen med andre sannheter, særlig er vitenskapen en viktig slik. Den er bedre fordi den er forankret i virkeligheten, men også vitenskapen kan misbrukes.

Det er tydelig at man kan fremstille historien på mange ulike måter. Noen synes å være sannere enn andre, men jeg tror aldri vi kan komme frem til én versjon som er fullstendig sann. I boken *Gymnaslærer Pedersens beretning om den store politiske vekkelsen som har hjem søkt vårt land* (1982) skriver Dag Solstad om ulike syn på fortida. Gymnaslærer Pedersen underviser i historie i Larvik i 1970, og forholder seg til pensum som forteller historien ovenfra. Når han skal fortelle om Norge på slutten av 1800-tallet, er det innføringen av parlamentarismen som er det sentrale. Dette kritiserer den radikale majoriteten i klassen. De vil at historien skal fortelles fra vanlige folks perspektiv, for selv om Norge på papiret ble demokratisk utover 1800-tallet, manglet fortsatt majoriteten stemmerett. Klassen gjør opprør mot den tradisjonelle måten å forstå historie på. De argumenterer for noe nærmere den marxistiske historiefortellinga, som mener at det er fordelingen av produksjonsmidlene som er utslagsgivende i et samfunn. Marx tok til orde for en matrealistisk dialektikk, tesene og antitesene som driver historien fremover, handler primært om hvem det er som styrer landbruksarealene, fabrikkene, osv. Dette viser igjen hvordan det er mulig å se på den samme epoken i det samme landet, på helt ulike måter.

Søren Kierkegaards sitat «subjektiviteten er sannheten» kan muligens virke oppsummerende her. Kierkegaard mente at dersom man mener noe inderlig nok, er det en forpliktelse i den inderligheten, som er så stor at den må inneholde en form for sannhet. Som Nietzsche, avviser

Bronsemedalje NM hifi 2025 Leo Sellevold, Oslo katedralskole

han altså det tradisjonelle sannhetsbegrepet, som presenterer en enkelt sannhet. For hvem er Gymnaslærer Pedersen til å si at historien om Johan Sverdrup og parlamentarismen er noe sannere enn historien om en fattig fiskerfamilie, når det gjelder å forstå Norge på slutten av 1800-tallet? For Kierkegaard kan det altså finnes flere sannheter, på en gang. Kan vi forstå det slik at disse sannhetene er ulike synspunkter på samme sak? Slik jeg forstår noe kan være helt sant, selv om det motstrider måten du forstår den samme tingen. Det betyr ikke nødvendigvis at den ene er noe sannere enn den andre, men kan heller tolkes slik at de begge er helt nødvendige for å få den ordentlige forståelsen av en hendelse. Kierkegaard trodde på Gud. Han mente at man ved hjelp av inderlighet overfor noe blir satt i kontakt med noe evig. Dette evige må kunne forstås ikke bare som Gud, men som en form for objektiv sannhet. Vi kan da tenke oss at Gud, det evige, er summen av alle de subjektive fortolkningene av verden, og dermed inneholder en objektiv sannhet.

Hvis vi tenker da, at flere typer sannheter kan eksistere parallelt, dukker det stadig opp noen problemer. Vi kan besøke Homer på nytt. Hans syn på historien ville ikke blitt akseptert i dag, hvorfor ikke? Etter overnevnte logikk burde man kunne forstå historien som et spill mellom gudene, dersom man tror på det inderlig nok. Her trengs en presisering. Kierkegaard ville muligens sagt at man ikke inderlig kan mene at det er slik det forholder seg, dersom man lever i dagens samfunn, med dagens informasjon. Homer kunne kanskje mene det inderlig for 2700 år siden, så kanskje var det sant den gangen, fordi det ikke fantes tydelig informasjon til å motstride synet. Men i dag vil man være nødt til å ta alle de andre forståelsene inn i sin egen betraktning, og kan derfor ikke med hele sitt hjerte mene at det er de greske gudene som styrer historiens gang.

Vi har sett at ny historisk innsikt kan virke frigjørende. Når vi lærer mer om hvordan forholdene har vært, kommer vi nærmere en objektiv sannhet. Dette kan være frigjørende fordi det da viser at den fortellingen man har blitt fortalt om historien ikke nødvendigvis er dekkende, den presenterer bare ett enkelt synspunkt, som ofte er valgt ut for å undertrykke enkelte grupper. Særlig eksemplet med Frantz Fanon synes jeg er illustrerende. Det viste seg at historien om den vestlige overmakt, ikke var dekkende. Det sier seg da også selv at det på samme måte kan være negativt for noen. Hvis man har vært heldig med sin plassering i historien, vil det selvfølgelig være fælt om noen plutselig påpeker at man ikke er andre overlegen. Er det resultatet av dette vi i dag ser som en høyrebølge i Europa og USA? Rike og hvite mennesker har alltid lært at de er bedre enn de andre - se bare så ofte det står om dem i

Bronsemedalje NM hifi 2025 Leo Sellevold, Oslo katedralskole

historiebøkene! Når man nå sakte nærmer seg et mer pluralistisk syn på historien, føles det undertrykkende for de som tidligere har vært alene på toppen.

Vi mennesker besitter en fantastisk evne til å fortelle historier. De gjør at vi kan kommunisere over en felles forståelseshorisont, og slik arbeide oss mot en bedre verden. Men det ligger også en fare i denne evnen. Vi må innse at den samme historien kan fortelles på ulike måter, og at dette kan brukes til å fremme ens eget narrativ.

Kilder:

- Vedlegg 1: Utdrag fra Sannhets- og forsoningskommisjonen, Lill Tove Fredriksen
- Vedlegg 2: Frantz Fanon *Jordens fordømte* (1961)
- Vedlegg 3: Friedrich Nietzsche «Om løyn og sannhet i en utenom-moralsk forstand» (1873). utdrag.
- Vedlegg 5: «Subjektiviteten er sannheten» Søren Kierkegaard
- Moum, Lund, og Tollefsen *Historie og Filosofi 2* (2024) 3. Utgave.
- Homer, *Odyseen*
- Dag Solstad *Gymnaslærer Pedersens beretning om den store politiske vekkelsen som har hjemsøkt vårt land* (1982)